

СТРУКТУРА МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ**STRUCTURE OF THE METHODOLOGY FOR STUDYING THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM FOR THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN UKRAINE**

Фальковський А.О., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри державознавства, права та європейської інтеграції

Інститут публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка»

Стаття присвячена розкриттю методології адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні. У статті висвітлюються основні підходи та методи, що лежать в основі методології цієї тематики. У статті акцентується увага на багатогранності процесу забезпечення адміністративно-правового захисту культурної спадщини, що вимагає комплексного підходу, поєднання сучасних підходів, методів та розробки ефективних правових механізмів. Використання системного підходу дозволяє враховувати взаємозв'язки між правовими, соціальними, культурними та економічними аспектами, забезпечуючи гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами. Такий підхід сприяє створенню цілісної системи захисту культурної спадщини, яка відповідає потребам сучасного суспільства.

Особлива увага приділяється формально-логічним методам, які дозволяють виявляти як сильні, так і слабкі сторони нормативно-правових актів, а також забезпечувати логічну послідовність у правових конструкціях. Це важливо для вдосконалення правового регулювання у сфері захисту культурної спадщини, адже такі методи сприяють забезпеченню правової визначеності та прозорості. Антропологічний підхід, у свою чергу, надає можливість аналізувати культурну спадщину з точки зору її значення для окремих спільнот і нації в цілому. Він дозволяє враховувати історичну та соціокультурну специфіку, а також людський фактор у формуванні адміністративно-правових норм, що є важливим для адаптації цих норм до реальних потреб суспільства.

Аксіологічний підхід акцентує увагу на ціннісних засадах правового регулювання, що дозволяє визначити пріоритети національної політики у сфері охорони спадщини. Цей підхід є ключовим для гармонізації інтересів суспільства, розвитку культури та збереження історико-культурного надбання. Він також сприяє інтеграції культурної спадщини в систему загальнонаціональних цінностей, підкреслюючи її значення для сталого розвитку суспільства.

Герменевтичний підхід забезпечує розуміння правових норм у їхньому історичному та культурному контексті, що дозволяє ефективно застосовувати їх на практиці. Це особливо важливо для адаптації правових норм до нових умов, що виникають у процесі соціально-економічних трансформацій. Завдяки цьому підходу можна виявляти приховані значення правових актів та інтегрувати їх у сучасний контекст.

Узагальнюючи, стаття пропонує інтеграцію зазначених підходів у методологію дослідження адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини як необхідну умову створення ефективної системи захисту. Вона має враховувати історичний досвід, культурну ідентичність та ціннісні орієнтири українського суспільства. Такий комплексний підхід забезпечить гармонійний розвиток правового регулювання у цій сфері та сприятиме збереженню культурного надбання для майбутніх поколінь.

Ключові слова: культурна спадщина, адміністративно-правовий захист, системний підхід, формально-логічні методи, цифрові технології, міжнародне законодавство, охорона спадщини, методологія дослідження, правові механізми, гармонізація законодавства.

The article is devoted to revealing the methodology of the administrative-legal mechanism for the protection of cultural heritage in Ukraine. The article highlights the main approaches and methods that underlie the methodology of this topic. The article focuses on the multifaceted process of ensuring the administrative-legal protection of cultural heritage, which requires a comprehensive approach, a combination of modern approaches, methods and the development of effective legal mechanisms. The use of a systemic approach allows us to take into account the interrelationships between legal, social, cultural and economic aspects, ensuring the harmonization of national legislation with international standards. Such an approach contributes to the creation of a holistic system for the protection of cultural heritage that meets the needs of modern society.

Particular attention is paid to formal-logical methods that allow us to identify both the strengths and weaknesses of regulatory legal acts, as well as to ensure logical consistency in legal structures. This is important for improving legal regulation in the field of cultural heritage protection, because such methods contribute to ensuring legal certainty and transparency. The anthropological approach, in turn, provides an opportunity to analyze cultural heritage from the point of view of its significance for individual communities and the nation as a whole. It allows taking into account historical and socio-cultural specifics, as well as the human factor in the formation of administrative and legal norms, which is important for adapting these norms to the real needs of society.

The axiological approach focuses on the value-based principles of legal regulation, which allows determining the priorities of national policy in the field of heritage protection. This approach is key to harmonizing the interests of society, developing culture and preserving historical and cultural heritage. It also contributes to the integration of cultural heritage into the system of national values, emphasizing its importance for the sustainable development of society.

The hermeneutic approach provides an understanding of legal norms in their historical and cultural context, which allows them to be effectively applied in practice. This is especially important for adapting legal norms to new conditions arising in the process of socio-economic transformations. Thanks to this approach, it is possible to identify the hidden meanings of legal acts and integrate them into the modern context.

In summary, the article proposes the integration of these approaches into the methodology for studying the administrative and legal mechanism for the protection of cultural heritage as a necessary condition for creating an effective protection system. It should take into account historical experience, cultural identity and value orientations of Ukrainian society. Such a comprehensive approach will ensure the harmonious development of legal regulation in this area and will contribute to the preservation of cultural heritage for future generations.

Key words: cultural heritage, administrative and legal protection, systemic approach, formal and logical methods, digital technologies, international legislation, heritage protection, research methodology, legal mechanisms, harmonization of legislation.

Постановка проблеми. В сучасному науковому адміністративно-правовому дискусії постійно обговорюється можливість, доцільність і шляхи оновлення методологічного інструментарію, що може підвищити якість, потенціувати евристичні перспективи, розкрити сутність фено-

менів, які досліджуються. Результатом низки плідних дискусій є усвідомлення необхідності всебічного залучення до методології адміністративно-правових досліджень, на основі принципів плюралізму та додатковості, різноманітних підходів, що розроблялись як у межах

загальнотеоретичної юриспруденції і філософії права, так і з використанням культурологічних, економічних, сімейних та інших методологічних складових.

Особливе місце в проблематиці досліджень з адміністративного права посідає розуміння сутності адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини. Складність і багаторівневість вказаної проблематики ґрунтується на необхідності розкриття феноменів, що складають цілісну систему адміністративно-правового захисту культурної спадщини. Також важливим, з точки зору наукового пізнання, є необхідність розмежування адміністративно-правового, кримінально-правового, міжнародно-правового механізмів захисту культурної спадщини. Ще однією гранню вказаної проблематики вважаємо розуміння досвіду формування адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в інших країнах світу, що є складовою правових сімей, відмінних від тієї, до якої належить Україна. Отже, дослідження адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні є складною, багаторівневою та багатогранною методологічною проблемою, що потребує всебічного наукового осмислення, розкриття якої є доцільним в межах даної статті.

Також актуальність теми статті зумовлена зростанням важливості збереження культурної спадщини як ключового елемента національної ідентичності та соціального розвитку. У сучасних умовах реформування публічного управління і правової системи України виникає нагальна потреба у вдосконаленні адміністративно-правових механізмів захисту об'єктів культурної спадщини, що є важливою складовою інтеграції України до міжнародної спільноти та виконання європейських стандартів у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка аспектів проблематики дослідження досліджувались в працях сучасних закордонних і українських вчених, зокрема, спеціалістами в сфері загальнотеоретичної юриспруденції та філософії права, а також адміністративного права.

Для розуміння окремих складових проблематики статті мають праці вчених, що заглиблюються в методологічну проблематику адміністративного права. Слід назвати таких авторів як: В. Авер'янов, Ю. Битяк, Л. Біла-Тіунова, І. Голосніченко, Т. Коломонець, Є. Курінний, Ж. Мандриченко, Р. Мельник, О. Миколенко, В. Юровська та інших.

Праці з теорії держави і права, а також з філософії праці, розкривають різноманітні грані проблематики статті. Слід назвати таких авторів як: Х. Бехруз, Д. Гудима, К. Горобець, Т. Дудаш, В. Дудченко, А. Козловський, О. Кресін, Т. Мазур, С. Максимов, Ю. Оборотов, П. Рабинович, С. Рабинович, Т. Розова та інших.

Метою статті є розкриття структури методології дослідження адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини, а також визначення змісту та функцій її основних компонентів.

Виклад основного матеріалу. Структура дослідження адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини складається з низки діалектично взаємозв'язаних складових, зокрема світоглядно-ціннісного, стратегічного та інструментального рівнів. Кожен з рівнів, в свою чергу, також має власну структуру та її складові.

Перший рівень – світоглядно-ціннісний – визначає загальний «кут зору» на право та його обґрунтування. В найбільш загальному вигляді на цьому рівні виділяють три основних типу праворозуміння: природно-правовий, позитивістський та інтегративний, але кожен з них може мати свої різновиди та перехідні типи.

Другий рівень – це царина підходів, що зумовлюють загальну спрямованість дослідження права, вибір стратегій його осягнення. Третій рівень – це методи безпосеред-

нього осягнення права, в межах цього рівня право не оцінюється, а виявляються його особливості як об'єктивної реальності [1, с. 10].

Ми погоджуємось з думкою В.В. Юровської, яка вважає, що «філософія людиноцентризму» загалом полягає не тільки у визнанні людини соціокультурним феноменом, який є центральною ланкою всіх соціальних процесів та явищ, але і у вивченні проблем людини в усіх її сутнісних аспектах (у т.ч. і в аспекті її зв'язку із державою). Авторка зазначає, що «зміст людиноцентризму» став основою для оновленої концепції адміністративно-правової доктрини та адміністративного права, яка полягає у забезпеченні та дотриманні у публічно-правовій сфері принципу верховенства права (правовладдя) [2, с. 10]. Отже, при дослідженні механізму адміністративно-правового захисту прав людини, доцільно дотримуватись природно-правового типу праворозуміння, з визначенням людини, її прав та інтересів, найбільшою цінністю для суспільства і держави.

Наступний рівень методології дослідження адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні – стратегічний, що складається з різноманітних підходів, серед яких найбільший евристичний потенціал мають аксіологічний, антропологічний, праксеологічний, герменевтичний.

Використання аксіологічного підходу в методології дослідження адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні є обґрунтованим і необхідним кроком у сучасній науковій парадигмі. Цей підхід дозволяє вийти за межі традиційного нормативного аналізу, зосереджуючись на дослідженні ціннісних основ адміністративно-правових механізмів, що забезпечують захист культурної спадщини. Аксіологічний підхід підкреслює важливість вивчення не лише юридичних норм, а й культурних, соціальних і моральних цінностей, які впливають на формування і функціонування цих механізмів.

Застосування аксіологічного підходу є особливо актуальним в умовах зростаючої ролі культурної спадщини у формуванні національної ідентичності та інтеграції України до європейського правового простору. Цей підхід дозволяє розглянути культурну спадщину не лише як об'єкт адміністративно-правового регулювання, а як цінність, що має вирішальне значення для соціального розвитку і культурної ідентичності. Це розширює перспективи дослідження, дозволяючи враховувати міждисциплінарні аспекти, що включають етику, культурологію, соціологію і правознавство.

Використання аксіологічного підходу вимагає перегляду існуючих підходів до аналізу адміністративно-правових механізмів. Зокрема, необхідно визначити ключові цінності, що лежать в основі цих механізмів, такі як захист культурної ідентичності, забезпечення доступу до культурних благ, збереження історичної пам'яті тощо. Одним із ключових завдань є створення методологічного інструментарію, який дозволить комплексно аналізувати взаємозв'язок між цінностями та адміністративно-правовими нормами.

Перевагою аксіологічного підходу є його здатність інтегрувати різні аспекти правового і соціального аналізу, спрямовуючи увагу на етичні й культурологічні основи правових норм. Наприклад, вивчення адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні з аксіологічної точки зору дозволяє враховувати міжнародні стандарти і практики, які базуються на спільних для всіх країн цінностях захисту культурних об'єктів. Це створює передумови для гармонізації національного законодавства з міжнародними правовими стандартами.

Отже, аксіологічний підхід забезпечує нові перспективи у вивченні адміністративно-правових механізмів захисту культурної спадщини. Його застосування сприяє більш глибокому розумінню сутності цих механізмів, їх

ціннісного підґрунтя та впливу на формування правової культури. У межах даної статті аксіологічний підхід розглядається як ефективний інструмент для розкриття складності і багатогранності проблематики захисту культурної спадщини в умовах сучасних викликів.

Обґрунтування використання прагматологічного підходу у дослідженні адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні полягає у його здатності зосереджувати увагу на ефективності та доцільності правових інструментів, спрямованих на забезпечення охорони культурних цінностей. Цей підхід, на відміну від суто теоретичних досліджень, дозволяє не лише аналізувати норми права, а й оцінювати їх практичну реалізацію, що є особливо актуальним в умовах реформування публічного управління в Україні.

Прагматологічний підхід зосереджується на результативності дій органів державної влади, спрямованих на збереження культурної спадщини, враховуючи обмеженість ресурсів, різноманітність об'єктів культурної спадщини та складність їх охорони в умовах сучасних викликів. Як зазначає В.В. Юровська, методи адміністративного права мають бути не лише теоретично обґрунтованими, а й орієнтованими на практичне застосування, що забезпечує досягнення конкретних цілей адміністративно-правового регулювання [2].

Особливе значення прагматологічний підхід має у контексті формування механізмів взаємодії органів державної влади з громадськістю та міжнародними організаціями, які також залучені до захисту культурної спадщини. Наукові дослідження, зокрема праці Т.В. Мазур, підкреслюють важливість врахування зарубіжного досвіду у правовому регулюванні цієї сфери, зокрема через аналіз ефективності міжнародно-правових інструментів [3].

Ж.В. Мандриченко, у своїх роботах, акцентує увагу на важливості аксіологічного підґрунтя адміністративно-правових механізмів, яке має поєднуватися з прагматологічною спрямованістю, щоб забезпечити як теоретичну, так і практичну обґрунтованість правових норм та рішень [4]. Це підкреслює необхідність розробки таких адміністративно-правових механізмів, які б відповідали не лише правовим, а й культурним та соціальним запитам суспільства.

Отже, прагматологічний підхід у поєднанні з аксіологічним забезпечує комплексний аналіз адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні. Він дозволяє оцінити ефективність існуючих механізмів, виявити прогалини у їх практичному застосуванні та запропонувати шляхи їх вдосконалення з урахуванням міжнародного досвіду та ціннісних орієнтирів.

Використання герменевтичного підходу в дослідженні адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні є актуальним, оскільки дозволяє глибше зрозуміти зміст та значення правових норм, які регулюють цю сферу. Герменевтика, як науковий метод, орієнтована на інтерпретацію текстів, у тому числі нормативно-правових актів, через призму історичних, культурних та соціальних контекстів. Це особливо важливо у випадку захисту культурної спадщини, де правові акти є не лише інструментами регулювання, але й відображенням національної ідентичності та цінностей.

Як зазначає Т. Дудаш, герменевтичний підхід у правових дослідженнях забезпечує можливість виявлення прихованих смислів правових норм, врахування контексту їх створення та застосування, а також вивчення їх впливу на суспільні відносини [5]. Застосування цього підходу дозволяє дослідникам аналізувати не лише формальні положення законодавства, а й їхню інтерпретацію різними суб'єктами правозастосування, що є особливо актуальним у випадку захисту об'єктів культурної спадщини, які можуть мати різну цінність залежно від історичного або соціального контексту.

Окрім того, герменевтичний підхід допомагає розкрити значення правових норм, враховуючи культурні традиції та історичні особливості формування правової системи. Це підкреслюється у працях таких авторів, як Ю. Оборотов та О. Кресін, які наголошують на важливості інтеграції герменевтики у правові дослідження для врахування багатогранності правових явищ [6].

Для сфери захисту культурної спадщини герменевтичний підхід є цінним інструментом аналізу нормативно-правових актів, які визначають охорону, реставрацію та використання об'єктів культурної спадщини. Як зазначає С. Максимов, правові акти у цій сфері часто вимагають багаторівневої інтерпретації, оскільки вони відображають не лише юридичну, але й морально-етичну та культурну складові [7].

Таким чином, герменевтичний підхід у дослідженні адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні дозволяє розширити методологічний інструментарій, врахувати історичні, культурні та соціальні аспекти правового регулювання, а також сприяє більш глибокому розумінню ролі правових норм у збереженні національної ідентичності. Це, у свою чергу, створює передумови для удосконалення адміністративно-правових механізмів у відповідності до сучасних викликів.

Використання антропологічного підходу в методології дослідження адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні є доцільним з огляду на необхідність глибокого розуміння взаємозв'язку між правовими нормами та культурними цінностями суспільства. Цей підхід дозволяє аналізувати, як правові механізми впливають на збереження та розвиток культурної спадщини, враховуючи соціокультурні особливості та історичний контекст.

Д. Гудима у своїх працях підкреслює важливість філософсько-антропологічного підходу як методологічного фундаменту сучасної юридичної науки. Він зазначає, що такий підхід дозволяє досліджувати право через призму людської природи та соціокультурних факторів, що є особливо актуальним при аналізі механізмів захисту культурної спадщини [8].

В. Завальнюк також акцентує увагу на антропологічних аспектах правового розвитку, підкреслюючи, що розуміння правових норм неможливе без урахування культурних та соціальних контекстів, у яких вони функціонують. Це особливо важливо при розробці та впровадженні адміністративно-правових механізмів, спрямованих на захист культурної спадщини, оскільки вони повинні відповідати культурним особливостям та цінностям суспільства [9].

Отже, антропологічний підхід сприяє більш глибокому розумінню сутності адміністративно-правових механізмів захисту культурної спадщини, враховуючи культурні, соціальні та історичні аспекти, що забезпечує ефективність їх реалізації та відповідність потребам суспільства.

Системний підхід у дослідженні адміністративно-правового захисту культурної спадщини знаходить своє застосування в сучасній юриспруденції, зокрема у контексті інтеграції різних рівнів аналізу правових механізмів. Він дозволяє комплексно оцінювати не лише правові аспекти, але й соціальні, культурні та економічні чинники, які впливають на функціонування таких механізмів.

Одним із прикладів застосування системного підходу є аналіз міжнародного правового регулювання захисту культурної спадщини, що розглядає її як глобальну проблему. У роботі С. Старренбурга (2018) акцентується увага на міждисциплінарному підході, який охоплює взаємодію юридичних, політичних і суспільних механізмів для забезпечення захисту спадщини в умовах конфліктів та інших викликів [10].

Ще один аспект системного підходу підкреслює Г. Валієва (2023), яка розглядає обмеження прав людини у контексті збереження культурної спадщини. У її дослідженні

дженні оцінюється важливість балансування інтересів між захистом культурної спадщини та іншими соціальними потребами, що вимагає комплексного підходу до правового регулювання [11].

Застосування системного підходу також вимагає інтеграції цифрових технологій для забезпечення сталого збереження спадщини. Дослідження Масчіотти та співавторів (2019) у межах проекту HeritageCare демонструє, як стандартизовані цифрові протоколи та інтегровані методології дозволяють вдосконалити управління культурними об'єктами та залучити громади до процесу збереження [12].

Таким чином, системний підхід є ключовим інструментом у сучасному правовому регулюванні захисту культурної спадщини, сприяючи гармонізації правових механізмів, врахуванню міжнародного досвіду та інтеграції цифрових рішень для забезпечення ефективності та стійкості правової системи.

Формально-логічні методи є важливим інструментом у дослідженнях адміністративно-правового захисту культурної спадщини, оскільки вони дозволяють впорядкувати процес аналізу, структурувати результати досліджень і забезпечити несуперечність юридичних висновків. Ці методи широко застосовуються для аналізу правових норм, що регулюють охорону спадщини, та їх відповідності міжнародним стандартам.

С. Бостан (2021) у своїй роботі підкреслює, що формально-логічні методи забезпечують логічну послідовність і системність у дослідженні правових норм. Він відзначає, що ці методи допомагають створювати надійну основу для формування юридичних моделей, які можуть бути використані у різних галузях права, зокрема адміністративного [13].

О. Тягло (2022) у своєму дослідженні вказує на розмежування формально-логічної та юридичної валідності. Він стверджує, що формальна логіка не завжди достатня для розв'язання юридичних проблем, оскільки юридичні аргументи часто базуються на специфічній юридичній логіці, яка враховує соціальні й культурні аспекти, недоступні для формальної логіки [14].

Таким чином, формально-логічні методи забезпечують аналітичну чіткість і концептуальну прозорість у дослідженнях правових механізмів, спрямованих на збере-

ження культурної спадщини, сприяючи вдосконаленню законодавства та правозастосування.

Висновки. Узагальнюючи проведені дослідження, можна зробити висновок, що забезпечення адміністративно-правового захисту культурної спадщини є багатограним процесом, який потребує комплексного бачення, поєднання сучасних підходів і методів та розробки ефективних правових механізмів. Використання системного підходу дозволяє враховувати взаємозв'язки між правовими, соціальними, культурними та економічними аспектами, що створює основу для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. У цьому контексті важливою є роль формально-логічних методів, які виявляють позитивні та негативні аспекти нормативно-правових актів і логічну послідовність у правових конструкціях. Антропологічний підхід дозволяє аналізувати культурну спадщину через призму її значення для окремих спільнот і нації в цілому, зважаючи на історичну та соціокультурну специфіку. Цей підхід допомагає враховувати людський фактор у формуванні адміністративно-правових норм, що є важливим для адаптації цих норм до реальних потреб і очікувань суспільства.

Аксіологічний підхід акцентує увагу на ціннісних основах правового регулювання у сфері захисту спадщини, дозволяючи ідентифікувати пріоритети, які формують національну політику у цій сфері. Такий підхід є необхідним для забезпечення гармонії між охороною культурних цінностей та розвитком суспільства, а також для визначення місця культурної спадщини в системі загальнонаціональних цінностей. Герменевтичний підхід, у свою чергу, забезпечує розуміння змісту та інтерпретації правових норм у їхньому історичному та культурному контексті, що сприяє їхньому ефективному застосуванню на практиці. Він також дозволяє виявляти приховані значення правових норм і адаптувати їх до нових умов, що виникають у процесі суспільного розвитку.

Отже, інтеграція цих підходів у методологію дослідження адміністративно-правового механізму захисту культурної спадщини в Україні є необхідною умовою для створення ефективної системи захисту, яка враховує історичний досвід, культурну ідентичність та ціннісні орієнтири українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фальковський А. О. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12. Одеса, 2011. 17 с.
2. Юровська В. В. Методи адміністративного права: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 17 с.
3. Мазур Т. В. Правові засади захисту культурної спадщини в зарубіжних дослідженнях. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 1. С. 8–21.
4. Мандриченко Ж. В. Визначення основних понять адміністративно-правової аксіології: загальні категорії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Т. 35 (74), № 3. С. 108–111.
5. Дудаш Т. І. Розуміння та пояснення в юриспруденції та у правовому регулюванні. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Ю. М. Оборотов (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН України, ОНЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2009. Вип. 50. С. 146–152.
6. Кресін О. В. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2006. 256 с.
7. Максимов С. І. Герменевтичний підхід до праворозуміння: витоки, зміст, практичне призначення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2020. № 27. С. 82–89.
8. Гудима Д. А. Філософсько-антропологічний підхід – методологічний фундамент сучасної юридичної науки. *Проблеми філософії права*. 2003. С. 122–125.
9. Завальнюк В. В. Антропологічний підхід у цивілістичних дослідженнях. *Митна справа*. 2011. № 1. С. 113–117.
10. Starrenburg S. Cultural heritage protection: a truly "global" legal problem? *Völkerrechtsblog*. 2018. URL: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0301-20180919-181637-0-6> (дата звернення: 28.11.2024).
11. Valiyeva G. Legal Assessment of the Human Rights Limitations on the Preservation of Cultural Heritage. *Teisė*. 2023. URL: <https://doi.org/10.15388/teisė.2023.126.11> (дата звернення: 28.11.2024).
12. Masciotta M., Morais M., Ramos L., Oliveira D., Sánchez-Aparicio L., González-Aguilera D. A Digital-based Integrated Methodology for the Preventive Conservation of Cultural Heritage: The Experience of HeritageCare Project. *International Journal of Architectural Heritage*. 2019. Т. 15. С. 844–863. URL: <https://doi.org/10.1080/15583058.2019.1668985> (дата звернення: 28.11.2024).
13. Бостан С. К. Методологія правових досліджень: інструментальні основи. *Бюлетень Університету Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2021. URL: <https://doi.org/10.32342/2709-6408-2021-2-3-14> (дата звернення: 28.11.2024).
14. Тягло О. Логіка юридичного мислення. Аналітична та порівняльна юриспруденція. 2022. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.65> (дата звернення: 28.11.2024).